

אמר רבי אבהו שנכתוב לעדים את שמם במי עפצים? הרי זה יהיה כתב גמור ומה שיכתבו על זה אינו כלום!

ומתצינן: **הא** דאמר רבי אבהו, שנכתוב לעדים במי מילין, מדובר **דאפיין** הקלף, וכפי שיבואר.

והא דאמר רבי חנינא שאפשר לכתוב גט עם מי מילין, מדובר בקלף **דלא אפיין**, שאינו מעובד בעפצים, ולכן כתב של מי עפצים ניכר עליו.

וטעם החילוק הוא: קלף המעובד בעפצים, אין כתב של מי עפצים ניכר עליו, משום **שאין מי מילין ניכרים על גבי מי מילין** אחרים.

רב פפא אמר עצה אחרת לעדים שאין יודעים לחתום, שיכתבו להם את שמם ברוק.

וכן אורי ליה רב פפא לפפא תוראה — כך הורה רב פפא לסוחר שוורים בשם "פפא", שיכתבו לעדים את שמם ברוק, ועל זה העדים יחתמו.⁽²⁴⁾

ואמרינן: **והני מילי** שעושים את העצות האלו, זה דוקא **בגיטין**, ומשום עיגונא

מקילים לקבל עדים בצורה כזו. **אבל בשטרות ממון, לא**. כי בעל השטר יכול לחזור אחר עדים אחרים, ולא צריך להקל ולחתום בעדים כאלו.

דההוא גברא **דעבד עובדא** בעדים שלא ידעו לחתום **בשאר שטרות** באחת מהצורות הנזכרות, ונגרדיה — הענישו **רב כהנא**.

תניא כוותיה דרב:

יט-ב

עדים שאין יודעים לחתום, מקרעין להם נייר חלק, וממלאים את הקרעים דיו. ומוכח כרב.

ומביאה הגמרא גם את המשך הברייתא ההיא:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים שקורעין להם את הנייר, **בגיטי נשים**, ומשום עיגונא. **אבל בשחרורי עבדים, ושאר כל השטרות** — אם יודעים לקרות ולחתום, חותמין. ואם לאו, אין חותמין.

ומקשינן: מדוע הזכיר רבן שמעון בן גמליאל בדבריו "אם יודעים לקרות"?

"קריה" — מאן דכר שמייה? מי דיבר בעדים שאינם יודעים לקרות?

בקרעים שנעשו על ידי אנשים אחרים ואין זה דוגמת חתימתם של העדים החותמים, יש לעשות את הקרעים רחבים, ואין העדים ממלאים אותם לגמרי בדיו, אלא משרטטים בהם את הצורה של החתימה שלהם. ירושלמי, הובא בראשונים.

24. נמצאו בידינו ארבע שיטות איך לכתוב לעדים את שמם כשאינם יודעים לכתוב

רש"י. והר"ח תמה על ביאורו, כי החריטה עצמה נחשבת לכתב! ולכן הוא מבאר שעל הגט עצמו אנו לא עושים דבר, אלא אנו קורעים להם את שמם בתוך נייר אחר, ויוצרים חלל בנייר האחר כצורת חתימתם, ומניחים את הנייר הזה על גבי קלף הגט, והם ממלאים את החלל שבנייר דיו, ונמצא שהעדים כותבים על הגט עצמו.

וכדי להתגבר על החסרון במילוי החתימות

ומתריצין: **חסורי מחסרא** בלשון הברייתא, **והכי קתני בה:**

לפניהם, ובעדים שאינם יודעים לחתום, שיהיו מקרעין לפניהם את הנייר?

עדים שאין יודעים לקרות, קורין לפניהם אנשים אחרים את תוכן השטר, ואז הם **חותמין**.⁽²⁵⁾

משום **שלא יהו בנות ישראל עגונות**, לכן הקיל רבן שמעון בן גמליאל בגיטין.

אמר רבא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

ושאין יודעים לחתום — מקרעין להם נייר חלק.⁽²⁶⁾

ורב גמדיא משמיה דרבא, אמר: אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

ואמר לו רבן שמעון בן גמליאל: כמה דברים אמוריה, בניטי נשיב.

ומקשינן: **ואלא כמאן? — כרבנן?** ואפילו בשאר שטרות קוראים לפני עדים שאין יודעים לקרוא, ומקרעין את הנייר לעדים שאין יודעים לחתום?

אבל שחרורי עבדים ושאר כל השטרות — אם יודעין לקרות ולחתום, חותמין. ואם לאו, אין חותמין. לפי שסובר רבן שמעון בן גמליאל שהפתרון בעדים שאין יודעים לקרות — שיקראו לפניהם — זה רק בגט, ולא בשאר שטרות. וכן עדים שאין יודעים לחתום — שמקרעין להם את הנייר — זה דוקא בגט, ולא בשאר שטרות.

והא הוא דעבד עובדא, שרצה להחתים עדים שלא ידעו לחתום, והקיל שיהיו מקרעין לפניהם את הנייר, וזה היה **בשאר שטרות, ונגדיה והלקהו רב כהנא.** ומוכח שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל, שרק בגיטין יש את הקולות האלו.

אמר רבי אלעזר: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל, שאף על פי שבשאר שטרות סובר שרק עדים שיודעים לקרוא ולחתום, קוראים וחותמים, אפילו הכי בגיטין התיר בעדים שאינם יודעים לקרוא — שיקראו

ומתריצין: **תרגמא** — תתרגם [תעמיד] את מה שאמר רב גמדיא משמיה דרבא שאין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, **אקריאה** — לגבי עדים שאינם יודעים לקרוא, שבוזה אנו

- א. לרב, מקרעין להם את הנייר.
- ב. לשמאל, כותבין להם באברא.
- ג. לרבי אבהו, כותבין להם במי מילין על קלף מעובד במי מילין.
- ד. לרב פפא, כותבין להם ברוק.

את מעשה הקנין או ההלואה או שנוכח לדעת את דעת המתחייב בשטר. ראשונים.

- 26. לפי זה, תנא קמא דיבר על שני נושאים:
 - א. עדים שאין יודעים לקרוא — קוראים לפניהם.
 - ב. עדים שאין יודעים לחתום — מקרעין להם נייר.
- וסובר תנא קמא, שגם בגט וגם בשטר אפשר לעשות כן.

25. ואין כאן חסרון של "עד מפי עד", שפסול לעדות, היות ואין זה אלא ביורר, שיודע העד החותם מפי אנשים אחרים מה נכתב בשטר, אך אין הוא מעיד על המעשה עצמו על סמך עדות ששמע מפייהם, אלא על סמך מה שראה בעצמו

נחמן, אז אפשר להסתמך ולחתום על פי המקריאים.

רב פפא, כי הוה אתי לקמיה שטרא שנכתב על ידי פרסאה, דעביד — שנעשה בערכאות של כותים, ושטר ממון כזה נתבאר לעיל בדף י ב שהוא כשר. אך רב פפא לא ידע לקרוא מה כתוב בשטר, כיון שהוא היה כתוב בפרסית.

אז היה רב פפא מקרי להו, קורא לשני כותים, זה שלא בפני זה — כדי שלא יתאמו ביניהם לומר לו מה כתוב בשטר. וגם מה שהיה שואל אותם, היה ב"מסויה לפי תומו", שגלגל עמם בדברים אחרים, עד שסיפרו לו לפי תומם מה כתוב בשטר, ומגבי ביה בשטר ממשעבדי.

אמר רב אשי: אמר לי רב הונא בר נתן, הכי אמר אמרימר: האי שטרא פרסאה, שנכתב בלשון פרסית, דחתימי עליה סהדי ישראל — מגבינן ביה בשטר ממשעבדי?

ומקשינן: איך נסמוך על עדים אלו? והא העדים לא ידעי למיקרי! כי השטר כתוב בפרסית.

ומשנינן: בדידעי העדים לשון פרסית.

ומקשינן: והא בעינן בשטר כתב שאינו יכול להזדייף, ובשטר פרסית מסתמא ליכא כתב זה.

ומשנינן: בדאפיצן. השטר עובד בעפצים, ועל ידי כך אינו יכול להזדייף

ומקשינן: והא בעינן לקיים בשטר את הדין שצריך לחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה, וליכא בשטר הזה!

מקילים כרבנן, שבין בגיטין ובין בשאר שטרות אם העדים אינם יודעים לקרוא קוראים לפניהם. אבל לגבי עדים שאין יודעין לחתום, בזה נפסק כרבן שמעון בן גמליאל, שרק בגיטין אנו מקילים לקרוע לפניהם נייר.

ולכן נגדיה רב כהנא, לאדם שקרע נייר לעדים שאין יודעים לחתום בשאר שטרות.

רב יהודה כשהיה זקן ועיניו כהות — אם היה צריך לחתום על שטר, היה מצטער וקרי מה שכתוב בשטר, וחתים על השטר.

אמר לו עולא: לא צריכת להתאמץ ולקרוא.

דחא רבי אלעזר, מרא דארעא דישראל, קרו קמיה — מה שכתוב בשטר, וחתים מבלי לקרוא בעצמו.

וכן רב נחמן, קרו קמיה ספרי דייני, וחתים מבלי לקרוא בעצמו.

ואמרינן: מה שאפשר לחתום על שטר בלי לקרוא בו, ולסמוך על מה שהקריאו לו, הוא דווקא אצל רב נחמן, שהיה דיין ואדם חשוב, וספרי דייני — סופרים מומחים, הם הקריאו לו, דאית להו אימתא — פחד מרב נחמן. וודאי הם לא ישקרו לרב נחמן, ויאמרו בדיוק מה כתוב בשטר.

אבל אפילו רב נחמן וספרי אחרני — סופרים סתם.

או ספרי דייני — סופרים מומחים, ומקריאים לאיניש אחרנא — לא ניתן לסמוך ולומר שהם ודאי יקראו אמת — מה שכתוב בשטר. אלא דוקא אם יש צירוף, של ספרי הדיינים, שמקריאים לאחד כמו רב

ומשנינן: **בדמהדר**. בשורה אחרונה של השטר חזרו על כל ענינו של שטר.

ומקשינן: אם כן, שנעשה הכל כדין, פשיטא שזה שטר כשר, ומה בא אמימר לחדש?

ואלא, מאי קא משמע לן, שמא תאמר, שבא אמימר להשמיענו **דכל לשון כשר** בשטר — גם זה לא חידוש.

כי **תנינא לקמן**: **גט שכתבו עברית, ועדיו יונית**. או גט שכתוב ביונית ועדיו עברית, **כשר**.

ומשנינן: **אי מההיא** — מהמשנה לקמן, הוה **אמינא**, הייתי אומר, היכן כשר השטר שנכתב בלשון יונית, **הני מילי בניטין**, ומשום תקנת עגונות. **אבל בשאר שטרות, לא** הכשירו חכמים בכל לשון. קא משמע לן אמימר שגם שטר רגיל כשר בכל לשון.

אמר שמואל: נתן לה — לאשתו נייר חלק, **ואמר לה**: הרי זה **גיטך**! הרי היא **מגורשת**. ומשום שחיישינן **שמא במי מילין כתבו**, ונבלעו מי העפצים בנייר, בלי להשאיר רישום הנראה לעין, ויש כאן גט בלתי נראה.

מיתיבי לשמואל מברייתא בתוספתא [פרק ו], דתניא: אמר לאשתו הרי זה **גיטך**, ונטלתו, וזרקתו **לים או לאור** — לאש, או **לכל דבר האבד** — המאבד את הגט.

וחזר הבעל ואמר אחרי שהגט הושמד: **שטר פסים הוא**, או **שטר אמנה הוא**! ומעולם זה לא היה גט.⁽²⁷⁾

והבעל טוען עתה שנתן לאשתו שטר כזה, ולא גט.

הדין הוא שהאשה **מגורשת**, היות ולא כל **הימנו**, אין בכוחו, אחרי שאמר בתחילה "הרי זה גיטך", לחזור ולומר שזה לא היה גט, **ולאוסרה להנשא לשוק**.

והשתא מדייקינן מהברייתא הזו נגד שמואל:

מעמא דאיכא כתב — והוא טוען שזה לא כתב של גט אלא שטר פסים, אז היא מגורשת, כמו שהחזקנו עד שבא ואמר שזה הוא גט.

הא ליכא כתב, אם נתן לה רק נייר חלק, והוא מראהו וטוען שלא מסר לה גט אלא נייר חלק, ודאי היה נאמן לומר שלא מסר לה גט, **ולא** היינו מחזיקים אותה כמגורשת.

כי אם גם במקרה כזה הוא לא נאמן, והיינו מחזיקים אותה כמגורשת, היה לתנא לנקוט חידוש יותר גדול, שאפילו כשטוען על נייר חלק, ואומר כך זה היה מעולם, ולא מסרתי לה גט, גם כן לא מאמינים לו, אלא אנו נוקטים שבתחילה זה היה גט, ומה שמראה עכשיו נייר חלק, כי הכתב דהה ונעלם.

וכיון שהתנא לא נקט מקרה של נייר חלק, מוכח שבמקרה כזה הבעל נאמן, כי זה צד רחוק לומר שהכתב דהה. ולכן מאמינים לבעל שמעולם לא היה זה גט.

ואם כן, קשה לשמואל, שאמר אם יש נייר

שהוא חייב לו, כדי שיראה חברו עשיר. שטר אמנה פירושו, כתבו המלוה שטר

27. שטר פסים פירושו, שטר שאדם רוצה לפייס את חברו, ומרשה לו לכתוב עליו שטר חוב

שטר פסים הוא, או שטר אמנה הוא, ומעולם זה לא היה גט — אינו נאמן, והאשה מגורשת, ולא כל הימנו לומר שזה לא היה גט, ולאוסרה משום אשתו.

ומהברייתא הזו קשה על מה שאמר מרימר, שעדי מסירה צריכים לקרוא את הגט, כי בכרייתא מבואר שיש ויכוח מה היה כתוב בשטר, גט או שטר פסים.

ואי אמרת צריכי העדים למיקריה את הגט, אם כן, בטר דקרייה את הגט, מי מצי אמר לה הכי, שזה לא גט, אלא שטר פסים! ? הרי העדים קראו ונוכחו שזה גט.

ומתריצין: לא צריכא — כאן מדובר, דבטר דקרייה, אחר שקראו העדים את הגט, עיליה הבעל את הגט לבי ידיה, לבין ידיו תחת בגדיו, ואפקיה — וחזר והוציאו — ומסר לה את הגט, מבלי ששבו העדים וקראו מה מסר לה.

והדין הוא שהיא מגורשת. כי אנו נוקטים שמסר לה את הגט ולא שטר פסים.

והחידוש הוא — מהו דתימא, חלופי חלפיה, ואחרי שקראו את הגט החליף ומסר לה שטר פסים. קא משמע לן — שאנו תולים שהוא לא החליף, אלא מסר לה גט.

ההוא גברא, דזרק לה גיטא לרביתהו לביני דני — לבין החביות. וכשהלכו לחפש את הגט, אשתבח מזוזתא, נמצאה שם מזוזה, ולא גט.

חלק ואומר שזה גט, נאמן. והרי זה רחוק לומר שהיה כתב ודהה. ומדוע נאמר שודאי שיש כאן גט.

ומתריצין: כי קאמר שמואל שנאמן לומר שזה היה גט, דבדקינן ליה במיא דנרא — מים מיוחדים שגורמים לאותיות להפלט מהנייר ולהיראות — ובודקים במים האלו: אי פליט — פליט, וזה גט. ואי לא פליט, בהכרח שלא כלום הוא!

ומקשינן: וכי פליט, מאי הוי? מדוע אנו נוקטים שזה גט ודאי?

הרי יתכן שרק השתא הוא דפליט, ובזמן נתינת הגט האותיות היו בלועות, וזה לא נחשב לגט.

ומשנינן: שמואל נמי, חיישינן שהיא מגורשת קאמר. ומשום שזה ספק אם בשעת נתינת הגט היו האותיות ניכרות או שהם כבר דהו, ואינה מגורשת.⁽²⁸⁾

אמר רבינא: אמר לי אמימר, הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי: הני בי תרי, דיהיב גיטי קמיהו, והם עדי המסירה, צריכי למיקריה את הגט.

מיתיבי מדברי הברייתא בתוספתא שנזכרה לעיל:

הרי זה גיטך, ונטלתו וזרקתו לים או לאור — לאש, או לכל דבר האבד — שמאבד את הגט, וחזר ואמר, אחר שהגט נאבד:

28. הרמב"ן מבאר כי ההוא אמינא של הגמרא בדברי שמואל היתה, שהבעל נאמן לומר על נייר חלק שהוא גט, זאת, אפילו אם אינו ירא

שפלוגי לווה ממנו כסף, אך עדיין לא לווה, והאמינוהו שיהא בידו של המלוה — והמלוה לא יתבע את הלווה עד שילוה לו את הכסף.

ואי משום מי מילין, ונחשוש שמא כתב לה גט במי מילין, שאין רישומם ניכר, על הצד החיצוני של הקלף של ספר התורה, והם נבלעו בקלף, והגט אינו ניכר.

אין זה חשש, כי גם אם כתב גט על צידו החיצון של הספר תורה במי מילין, אין זה גט, היות ואין מי מילין נחשבים לכתב על גבי מי מילין.

וספרי התורה, בזמנם, היו מעובדים בעפצים, ואם כתב עליהם במי מילין, אין זה כתב. ולכן, אין חשש שיש כאן גט נסתר שנכתב במי מילין.

אי משום כריתות דאית בה, שכתובה כ-א בתורה פרשת גירושין, ותעלה בדעתך לומר כי יש לנו לחוש כי כשאדם נותן לאשתו את פרשת הגירושין הכתובה בתורה, לשם גירושין, היא תהיה מגורשת [אף על פי שלא כתב בה את שמו ואת שמה].⁽²⁹⁾

גם חשש זה אינו חשש, כי **הא בעינא "וכתב לה"**, וכבר דרשו חכמים "וכתב לה", לשמה. והכתיבה של ספר תורה לא נכתבה לשם גירושיה של אשה זו.

וכי תימא, ליחוש דילמא נכתב לשמה, כאשר **אקדים** הבעל בזמן כתיבת ספר התורה, ויחייב ליה זוזא **לספרא מעיקרא**, שילם הבעל לסופר כדי שיכתוב את פרשת הגירושין שבתורה לשם גירושי אשתו.

אמר רב נחמן: מזוזתא ביני דני, בין החביות, לא שכיחא.

ואם היא נמצאה שם, כנראה שזרק הבעל את המזוזה הזאת, ולא גט זרק לה, ואינה מגורשת.

והני מילי שאינה מגורשת, כי אנו תולים שהבעל זרק לה מזוזה, **דאשתכח שם חדא** מזוזתא.

אבל, אם נמצא שם **שנים** או **שלוש** מזוזות, האשה מגורשת. כי אז אנו נוקטים שהבעל זרק לה גט ולא מזוזה. ומה שנמצאו שם מזוזות, אנו אומרים, כי כמו ששתי המזוזות שנמצאו שם ודאי היו שם משכבר, כי אפילו אם נאמר שהבעל זרק לה מזוזה, הרי הוא זרק רק מזוזה אחת, ובהכרח חייבים אנו לומר ששתי המזוזות האחרות היו שם עוד מקודם. **ומדחא,** שתי המזוזות, **הואי** היו שם **הא,** המזוזה השלישית, **נמי הואי.** וכל שלושת המזוזות היו שם משכבר, והבעל זרק לה גט ולא מזוזה. ומה שאנו לא מוצאים את הגט, סיבת הדבר היא, כי **גיטא,** עכברים שקלוח — לקחיהו.

ההוא גברא, דעל לבי כנישתא. שקל ספר תורה, וחיב לה את ספר התורה — לדביתהו — לאשתו, ואמר לה: הא גיטך!

אמר רב יוסף: למאי ליחוש? הרי ודאי הדבר שאינה מגורשת, ואין כל סיבה לחשוש שזה גט.

אפשר לבדוק אם כתוב בו גט.

29. מהר"ם ש"ף.

שנכחישהו, ומוכיחה הגמרא מהברייתא שרק אם יש כתב, שאפשר להכחישו, רק אז אפשר לסמוך על הבעל. ומתרצת הגמרא שגם בנייר חלק